

"Hvordan påvirker sekulariseringen den protestantiske liturgien?" Glimt fra et forskningsprosjekt på skotsk episkopal, skotsk reformert og norsk luthersk forbønnspraksis med lek involvering

Førsteamanuensis Merete Thomassen, Det teologiske fakultet,
Universitetet i Oslo

The risk of being thrown back upon ourselves in prayer

- Hanna Arendt:
- “Modern loss of faith is not religious in origin—it cannot be traced to the Reformation and Counter Reformation, the two great religious movements of the modern age—and its scope is by no means restricted to the religious sphere. [...] The historical evidence, on the contrary, shows that modern men were not thrown back upon this world but upon themselves. One of the most persistent trends in modern philosophy since Descartes and perhaps its most original contribution to philosophy has been an exclusive concern with the self, as distinguished from the soul or person or man in general, an attempt to reduce all experiences, with the world as well as other human beings, to experiences between man and himself.” (Arendt 1958, pp. 253-254)

The Lack of Metaphysics in Prayer

- Andrew Prevot: Thinking Prayer
- Ashley Cocksworth: Prayer. A Guide for the Perplexed

Gamle problemstillinger, nye problemstillinger

- Verden er i sterk endring!

Prayers in a Protestant Culture. Divergent Impact of Secularization in Theological Anthropology in Intercessions

- Hvordan forhandler nord-europeiske kirker med sekulariseringen?
- Er sekularisering noe som oppfattes som en trussel utenfra?
- Er sekularisering noe som skjer innenfra?

Disposisjon

- I: On the Risk of Being Thrown Back upon Ourselves in Prayer
- II: Three Modes of Prayer. An Analysis of Three Intercessory Prayers with Lay Involvement

Tre perspektiver på sekularisering:

- Charles Taylor: The Authentic Self (*The Ethics of Authenticity*, 1991, *A Secular Age*, 2007)
- Linda Woodhead and Paul Heelas: Self-spirituality (*The spiritual revolution : why religion is giving way to spirituality*, 2005)
- Grace Davie: Believing on Behalf of – and Believing without Belonging (*Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*, 1994 and *Religion in Britain. A Persistent Paradox*, 2015)

-og et perspektiv på modernitet:

- Richard Sennett: Kravet om gode følelser for å være mer produktiv
- (*The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in New Capitalism*, 1998, *The Culture of New Capitalism*, 2006)

Sekularisering i praksis: Sirkling rundt selvet

- Karen Margrete Mestad, VID:

Pastoral leadership in sunday services. A qualitative case study of seven pastors in the church of Norway

Hovedfunn: Noen prester er “loose and informal”, andre er “firm and formal”

Hva innebærer det?

- “Firm and formal”-prestene uttrykker tro på at liturgien formidler verdi i seg selv (imparts value)
- “Loose and informal”-prestene uttrykker at de må skape relasjoner og forklare for at liturgien skal gi mening

Er liturgisk relasjons- og forklaringsarbeid et uttrykk for sekularisering?

Teologiske begreper

- Bønn
- Teologisk antropologi
- Nært forbundet

Bønn

- Avdekker våre gudsbilder
- Avdekker hvordan vi oppfatter oss selv
- Avdekker hvor vi tror grensene går for hva vi selv kan gjøre

Liturgisk bønn

- Fungere formende for våre private og uformelle bønner
- Former våre bilder av Gud, vårt syn på oss selv og verden og avdekker hva vi tenker om vårt egen virke i verden, og Guds virke i
- Røttene er bibelske, men har også blitt forma gjennom historien og konteksten
- Liturgien falt aldri ned fra himmelen i ferdig form...
- Liturgisk bønn er for eksempel klage, bekjennelse, tilbedelse, lovsang og petisjon (begjæringsbønner)

Forbønnen

- Følger etter preken (og trosbekjennelsen) som en avslutning av orddelen og en overgang til nattverden
- I noen kirker er forbønnen en del av nattverdbønnen
- Forbønnen består av bønner for kirken og verden, lokalt og *petisjoner*:
- Petisjoner: Å be Gud gjøre det mennesket ikke er i stand til å gjøre. «Gi fred i verden og fred i hjertene».
- Lek involvering er et ideal i forbønner fordi lekfolk antas å bringe inn andre erfaringer enn de vigslede, samt representere lekfolket synlig

Den norske kirkes gudstjenestereform

- *Fleksibilitet, stedegengjøring og involvering.* Kjerneverdier fra Det annet vatikankonsil 1962-1965
- Lek involvering skal garantere for «teologi nedenfra»
- Liturgiforslaget: *Antatte lekt utformede bønner*
- Høringsprosessen: En vanvittig mengde med liturgiske bønner laga eller samla av NfG som modellbønner for lekt utforma bønner

Når dere ber. Om liturgisk språk og utforming av bønner til gudstjenesten. Verbum 2013

Frelse fra dommen eller
frelse for selvet?
Arr idéhistorisk
Tidsskrift 2/2017

Hovedfunn:

- Bønner om gode følelser
- Bønner om å bli utrusta med evner og holdninger for å ta *ansvar*

Gode følelser:

- Gode Gud, i dag vil vi be deg om gode drømmer. Hjelp oss å tenke godt om andre. La oss kjenne hvor fint det er å samles i Herrens hus
- Gi oss tilbake drømmen om det gode liv

Ansvar

- La oss se vårt ansvar der mennesker har mistet grunnlaget for sin eksistens
- Gi oss mot og vilje, evne og vilje, kraft og mot...

Bønner i anledning klokking for Gaza 2025

- Rettferds Gud,
- Vi er langt borte fra lidelsene på Gaza. Men fordi vi er sammenbundet i menneskeverdet vi alle er skapt med, kjenner vi sorg og fortvilelse over håpløsheten som våre søsken opplever. Vi ber: Hjelp at vi ikke mister motet i kampen for dem som lider, og at vi ikke fristes til å forlate veiene som kan åpne for fred og rettferdighet. La oss ikke miste troen på verdenssamfunnets og politikeres vilje til å finne løsninger som tar vare på de svakeste blant oss, og som kan skape varig fred og forsoning.
-

Hva skjer med den teologiske antropologien

- Gudsbildene blir mer utydelig
- Mennesket framstår som autonomt og ansvarlig
- Petisjonene er få eller fraværende
- Mennesket er referansepunktet

Guds virke i verden og Guds virke i meg så jeg kan virke i verden

- Hva vil det si, eller hva mener du med ordene: Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper? Til det er å svare: Jeg mener og tror at jeg er en Guds skapning, det vil si, at Han har gitt og alltid oppholder for meg både legeme, sjel og liv, store og små lemmer, alle sanser, fornuft og forstand, og videre: mat og drikke, klær, levebrød, hustru og barn, tjenere, hus og gård osv. Dessuten lar Han hele skapningen tjene meg til livets nytte og nødvendighet: sol, måne og stjerner på himmelen, dag og natt, luft, ild, vann, jorden og hva den kan bære og utrette, fugler, fisker, dyr, korn og alle slags vekster. Han gir meg også alt det som ellers finnes av legemlige og timelige goder, godt styre, fred og trygghet. Av denne artikkel lærer en altså at ingen av oss har livet eller noe av det som nå er oppregnet eller kan oppregnes, av seg selv. Ingen kan heller oppholde det av seg selv, hvor lite og ubetydelig det enn er. For alt dette er innbefattet i ordet skaper.
- Dessuten bekjenner vi også at Gud Fader ikke bare har gitt oss alt det som vi har og ser for våre øyne, men at Han også daglig beskytter og forsvarer oss mot alt ondt og all ulykke. Han hindrer allslags fare og uhell. Alt dette gjør Han av sin bunnløse kjærlighet og godhet, uten noen fortjeneste fra vår side. Han gjør det som en vennlig far, som sørger for oss, så ikke noe ondt skal møte oss. Men å behandle dette videre hører egentlig inn under de to andre deler av denne artikkel, hvor man sier: Fader, den allmektige.
- Luthers store katekisme, forklaringen til første trosartikkel

Sekularisering og modernitet:

- Taylor: Autentisitetens etikk og mennesket som den høyeste autoritet
- Heelas and Woodhead: Selvspiritualitet- løsningen finnes inne i mennesket selv
- Sennett: En glad arbeider er en produktiv arbeider. Derfor er det viktig å bli kvitt vanskelige følelser raskt (Det nykapitalistiske paradokset)
- Den norske kirke: En sekulær tendens *midt i* en kristen kjernepraksis som bønn
- NB: DnK har fremdeles opp mot 70% medlemsskap

Hvordan forhandler andre kirker med sekulariseringen?

- Scotland:
 - Church of Scotland
 - The Scottish Episcopal Church
-
- En studie av tre kirker som har oppstått etter reformasjonen
 - Forskningsmateriale: Ekte lekfolk med ekte bønner i ekte gudstjenester, ikke antatte bønner!

Forskningsprosjekt Skottland

- Våren 2019
- Avbrutt av pandemien
- En katolsk menighet skulle også vært med, men måtte avlyses

Observasjoner og intervjuer

To gudstjenester i the Scottish Episcopal Church, samme menighet

Ett intervju med presten

Ett gruppeintervju med to lekpersoner

En gudstjeneste i en Church of Scotland-menighet

Ett intervju med presten

Ett intervju med en lekperson

Semi-structureerte intervjuer

Lydopptak fra gudstjenester og intervjuer

Feltnotater

Informasjon om menighetene kirkene fra nettsider, menighetsblad, brosjyrer etc.

SIKT-godkjent (GDPR)

Tema i intervjuene

- Gudsbilder
- Menneskesyn
- Situasjoner og temaer i bønnene
- Bønn
-
- **Mine forventninger**
- Brexit and nasjonal identitet
- Klima og ekstremvær

Parish 1, SEC

- Forstad. Middelklasseområde. Kirkebygg og menighet mindre enn hundre år. Antall medlemmer fikk jeg aldri svar på.
- Få av medlemmene var født inn i SEC, men kom fra England eller var konvertitter. Mange var pensjonister, men noen få barnefamilier. Betraktet seg selv som liberale. “[S]omewhere in the middle of the road so far as high church, low church, in liturgical customs is concerned.”
- Sekulært område: Færre enn ti prosent var medlemmer av en kirke
- Menigheten var generelt opptatt av involvering

Parish 2, CoS

- Liten menighet, stor kirke. Middelklasse. Urban. Mange immigranter. Deltidsprest. Mye som hvilte på frivillige.
- Anså seg som 'very liberal'. LGBTQ-vennlig, sterkt engasjement for Palestina. 'Not low church, neither high church.' Nattverd en gang i måneden.
- 'Many highly talented people in the parish who are able to do things. We are trying to encourage more lay participation.'
- Church of Scotland gir kurs for lekfolk I å lede gudstjenester og skrive forbønner.
- CoS har elendig økonomi og få ansatte. På landet kan en prest betjene fire-fem menigheter. Frivillighet er et stort tema.

The Services

Service 1, Parish 1 (SEC)

2020 Epiphany 6

Matthew 5: 21-37

Choir

App. 30 people

Service 2, Parish 1 (SEC)

Epiphany 7, Sunday Before Lent

Matthew 5: 38-48

Choir

App. 30 people

Service 1, Parish 2 (CoS)

Second Sunday in Lent

St Mark 10.32-52

App. 50-60 people

First visible signs of Covid: No handshaking during Eucharist, small cups for distribution.

Large choir and orchestra

Intercessory Prayer, Parish 1, Epiphany 6, February 16 2020

Fordi manuset ennå ikke er publisert, gjengis ikke
bønnene

Funn:

- Gudsbilder
- Menneskesyn
- Petisjoner

Intervjuene

- Påfallende samsvar mellom lekpersoner og prest teologisk, til tross for stor tillit fra presten til å la lekfolk jobbe selvstendig.

Intercessory Prayer, 1. Sunday in Lent, March 1 2020

Funn

- Gudsbilder
- Menneskesyn
- Petisjoner

Forhandling med sekularisering i Scotland

- Lave medlemstall (1 % episkopale, 35 % reformerte)
- Medlemsskap forutsetter aktiv deltakelse. De skotske menighetene er involvert i en mengde sosiale forpliktelser
- Likevel er forbønnene og gudstjenestene relativt uaffisert av sekulære trekk
- Hvorfor?

Gjør lek involvering en forskjell?

- Lekspersonene uttrykker mye av samme teolog som prestene.
- Likevel bringer de inn andre erfaringer
- *Representasjonen* gjør en stor forskjell, lydlig og visuelt

Hvordan påvirker sekulariseringen den protestantiske liturgien i Norge?

- DnK har langt flere medlemmer enn de skotske kirkene. De sekulære trekkene er i langt større grad å finne blant DnKs medlemmer – og ansatte!
- De sekulære trekkene er dermed også å finne i kirkens kjernevirksomhet
- De norske bønnene ber Gud virke i menneskene så vi kan virke i verden
- De norske bønnene ber i liten grad Gud virke i verden
- Dette endrer den teologiske antropologien
- Mennesket blir referansepunktet

Hvordan påvirker sekulariseringen den protestantiske liturgien i Skottland?

- De skotske kirkene har lang færre medlemmer
- SEC: En tradisjonsbærer
- CoS: En slags folkekirke
- Likevel er liturgiene relativt uaffisert av sekulære trekk
- Bønnene ber Gud virke i verden, men mennesket er Guds medskapere
- Sosialt engasjement skjer på andre arenaer
- Medlemmene er mer forplikta og mer aktive
- Den teologiske antropologien forblir intakt
- Gud er referansepunktet